

## **Løvelbro før og nu.**

Nederstående er udarbejdet af Benny Christensen, Viborg.

Benny er født på "Løvelbrogaard", Aalborgvej 173, søn af Anders Christensen, der solgte gården i 1978.

Benny er født i 1953 og har gået i skole i Pederstrup.

## **Stikord til naturvandring ved Normannshede og Løvelbro.**

Udarb. 1999, rev. september 2008/BCh

**Mødested:** "Hurns bak", ca. ½ km ind af Løvelbrovej, ved Normannshede.

### **1. indlæg, "Hurns bak`":**

Velkomst.

Præsentation.

Baggrund for turen – fødeegn, tidl. formidling af amtets arbejdsopgaver

Program:

1. indlæg: Hvor står vi, områdets tilblivelse, Skals å op gennem tiden, udsigt.
2. indlæg, hærvejen, det fredede areal, udstykning og gårde.
3. indlæg, råstofindvinding, rute 13, Løvelbro kro.
4. indlæg, Løvelbro bro.
6. indlæg, tak for i dag.

### **Hvor står vi:**

I Viborg Kommune, fra 1970 til og med 2006 Tjele kommune, og før den tid Rødding, Løvel, Pederstrup sognekommune, i Pederstrup sogn, Nørlyng Herred, ved Løvelbrovej. Stedet blev/bliver kaldt "Hurns Bak`", hvorfor? Egen udlægning...

### **Områdets tilblivelse:**

50-100 m is for ca. 20.000 år siden, afsmeltning for ca. 13.000 år siden, først strømmede smeltevandet i de nuværende Karup å og Storå dale, da isranden stod lidt vest for Randers strømmede smeltevandet i den nuværende Gudenå dal fra Silkeborg til et sted øst for Ulstrup og via Nørreå og Skals å dalene til Limfjorden, da løb der meget vand, ikke en å men nærmere en flod, se afstanden mellem dalens skråninger. Først da isen var afsmeltet til et sted ude i Kattegat fik Gudenåen og Nørreå deres nuværende udløb, og Skals å blev mindre.

Landhævning, fastlandstiden DK landfast med GB, afsmeltningen i Skandinavien tog til, landhævningen kunne ikke opveje havets stigning, Stenalderhavet 6-7000 år siden, strakte sig ind i Sakls å-dalen, mindst til Løvelbro?, siden opvejede landhævningen igen afsmeltningen, landhævningen omkring Viborg 4-5 m og ca. 15 i Nordjylland siden Stenalderhavet.

### **Skals å:**

Efter Stenalderhavet en meget sumpet engområde hvor å-en har haft flere løb. Der har været en livlig trafik af kåge og pramme, transport af træ fra de store skove tæt på å-en, Lindum skov, Sødal skov, Bigum skov, også transport af byggematerialer som tegl, den sidste kåg sank sidst i 1890-erne.

For at engene kunne blive mere anvendelige, arbejdede en gravemaskine i 1901-04 med at grave et å-løb. Den startede ved Hjarbæk Fjord og sejlede på vandet og lagde det opgravede materiale op til siderne så bredejeren kunne bruge det til fylde de vandløb og huller op, som blev tørlagt efter sænkningen af vandstanden. Mange huller var imidlertid for store, derfor er der i dag bevaret rester af nogle af de gamle å-løb som f.eks. her nedenfor bakken.

Det største af de 4 vandløb med udløb i Hjarbæk Fjord, normal sommervandføring 2250 l/sek eller 8100 kbm/t (225 gulvspande vand pr. sek.), oplandet strækker sig langt mod øst, på vej til Randers køres over Skals å ved Sønderbæk, ca. 8 km før Randers, afløbet fra Fussingø sø, som er en af de mange søer der har afløb til åen - Glenstrup sø, Tjele Langsø, Klejtrup sø, Hærup sø, Rødsø.

Åen var indtil kommunalreformen et amtsvandløb, nu kommunevandløb.

Et forslag om våde enge i den nederste del af Skals å-dalen, Kølsen-Hauris pumpelag og engarealerne op til Ejstrup bro.

### **Udsigten:**

Mod Himmerland, Rinds herred, tidligere Møldrup kommune og før 1970 Hersom Bjerregrav sognekommune. Mod øst Hersom, Hersom K. indvidet 1150, Hersom Gård fra ca. år 1500, B&C factori, tidligere De Jyske Kalkværkers kalksandstensfabrik etableret i begyndelsen af 70-erne, Hvolris, Hvolris - området med rester fra stenalderen og op gennem tiden, vidner om at der har været liv i området langt tilbage, Bjerregrav (Vester Bjerregrav), Bjerregrav Kirke alder ?, Korea, Hørup, Hørup mølle fra ca. år 1600, senere dambrug i mølledammen, Skringstrup, ligger i det tidligere Låstrup Skringstrup sognekommune.

## **2. indlæg, "Normannshede".**

Hærvejen op gennem Jylland, Løvelbro var der smallest og lettest at komme over, først som vadested, senere med bro. En anden overgang var længere ude mod Hjarbæk fjord, men det var vanskeligere, op i højlandet igen, udenom dalene ved Løvel og Åstrup (Havrov dal). Derfor går sporerne på dette sted øst-vest. De forskellige spor samledes syd for Løvelbro for så igen at spredes på nordsiden mod bl.a. Aggersborg v/ Løgstør og Fyrkat v/ Hobro.

Spor tydeligst ved skråninger p.g.a. slidtage, når et spor blev for dårligt kom et nyt ved siden af. Arealet på ca. 2 ha er privat ejet, blev fredet i 1931, forkyndt overfor den daværende ejer d. 17. juni kl. 8.00 på dennes bopæl, fik kr. 550, der skal være offentlig adgang, skal henligge i sin nuværende tilstand, ubebygget og ubeplantet, indhegnes på ejers regning. Arealet henlå tidligere med store selvsåede træer (bævreasp).

Arealet har tilhørt "Løvelbrogård" siden den blev udstykket i ca. 1913 fra Løvelbro. Landbrugsarealerne til gården er nu frasolgt. Ved udstykningen blev stuehuset og den sydlige længe bygget, i 1928 den vestlige og nordlige (lade og kostald). Bygninger er i store træk de samme, når der ses bort fra div. moderniseringer som f.eks. en tilbygning til sturhuset fra sidst i 60-erne.

Nabogården mod syd er ældre, fra før 1904 da Lauge Trangbæk købte den af en Kristina Nielsen. Arealet er udstykket fra Peder Allentofts gård i Pederstrup (senere Søren Allentoft), de oprindelige bygninger er fra før udstykningen, det nuværende stuehus er fra 1923, driftsbygning fra 60-erne.

### **3. indlæg, bakke med stålmast "Torbensminde".**

Fra lang tid tilbage er der gravet sand og grus på arealerne. "Niels grusharper" var nok den første fra begyndelsen af dette århundrede, på arealerne vest for landevejen mellem Løvelbrogård og Løvelbro. Hans arbejdsform var nærmest at grave ned og ikke ind i skrænterne. Boede i hytter af grene, der blev brændt af når de blev for uhumske.

Senere begyndte man at grave ind i skrænterne på begge sider af landevejen. Viborg Amt har bl.a. gravet en del til vejmaterialer. I 60-erne tog det til, og i 70-erne gik det stærkt. På begge sider af vejen. Det var vognmand Johs. Christensen, Møldrup der stod for indvindingen, gav i mange år et levebrød for 2 mand, "Kong Kristian" fra Bjerregrav, der kørte den lille blå Fordson Major læssemaskine og "Peter gummiged" fra Møldrup, der kørte den store gule Volvo læssemaskine, dem havde vi børn mange oplevelser med, også mange drillerier, som de ikke altid var så glade for.

Johs. Christensen købte i 1972 Løvelbrogård og fortsatte gravningen ind på disse arealer til Løvelbrovej. Der blev gravet dybt, helt til grundvandsspejlet så der engang imellem stod vand i sporerne fra læssemaskinerne i bunden af graven. Meget sand blev kørt til Viborg Mørtel- og betonværk på Liseborgvej i Viborg, sandet var velegnet til beton p.g.a. det lave indhold af okker (ikke rødt sand),

Johs. kørte i mange år dag ud og dag ind frem og tilbage med sin lille lastbil, senere en større Scandia med dobb. bagaksel, så der kunne køres noget mere. I mange år kørte også Johs.'s søn Tonny, så meget sand fra Løvelbro ligger i og ved huse i Viborg og omegn.

Gravningen foregik på en anmeldelse i h.t. råstofloven, der kom i 1972. Overgangsbestemmelser for gravning på igangværende og aftalte arealer, indbefattede bl.a. ingen krav om reetablering, udover hvad der kunne opnås ved frivillige aftaler. Derfor bl.a. denne høj. Det ville koste 20.000 at få ændret masten, men ingen ville betale. Gravningen ophørte omkring 1978/79.

### **Rute 13:**

A13, Ålborgvej. Som tidligere nævnt trafikknudepunkt for hærvejen op gennem Jylland. Efter hærvejen og op til åbningen af motorvejen mod øst har det været hovedfærdsåren op gennem Jylland. Historisk er det forkert, at motorvejen ligger, hvor den gør. Den burde have ligget her, så vi bevarede Løvelbro som en overgangsstedet for hovedfærdsåren op gennem Jylland.....?

I 1955 kørte der 1600 biler i døgnet (gen. 1 bil pr. minut), i 1965 5330 hvoraf 34 %, ca. 1800, lastbiler. Trafikken topper i 1990 med 8900 biler (gen. 6 biler pr. minut) . I 1994 åbning af motorvejen, flytter ca. 1000 køretøjer/døgn. I 1998 7600 køretøjer/døgn hvoraf 24 % er lastbiler, ca. 1800. I 2007 8700 biler/døgn, ca. det samme som i 1990, med en lastbilandel på 17%. Stigningen fra 98 til 07 svarer til den gennemsnitlige stigning på landsplan.

Foretaget en række reguleringer og forlægninger, Løvel, Bjerregrav, Møldrups, mere lokalt kostede det i 1950 et lille landbrug (føromtalte landpost Lindgaards hjem), der ligger ca. ½ km mod syd, i 1978 blev de 3 spor i bakkerne nord for Løvel åbnet og i 1983 cykelstier fra Viborg til Bjerregrav. Vejen var indtil 1998 en statsvej, der blev vedligeholdt af Viborg Amt, fra 1998 til 2007 var det en amtsvej, og nu igen en statsvej hvor ansvaret for vedligeholdelsen ligger hos Vejdirektoratet.

### **Løvelbro:**

**Tidligere kaldet Løvel brohuse, landbrug med kro, købmandforretning og smedie, Kgl. Priv. kro til 1916, efter matrikuleringen i 1844 blev der tillagt Løvelbro kro 70 tdr. under matr.nr. 14 Pederstrup.**

**Krobevillingen blev købt for 400 kr. af en søn til en slagter, der kørte rundt på egen med kød. Slagteren havde for vane at besøge kroen og så var den dag slut. Det blev for meget for sønnen, som en dag, hvor kromanden beklagede sig over udkommet, spurgte, hvad sådan en spiritusbevilling var værd. "Åh, den er såmænd ikke mere end 400 kr. værd", var svaret. "Den køber jeg", sagde sønnen, og så blev bevillingen deponeret i Hobro og har været der siden.**

**Den næstsidste kromand var Jens Chr. Christensen (Fjeldsø Jens) der drev den fra 1874 til 1912, kørestald til mange hestevogne på østsiden af vejen, med bissekræmmerværelse overnatning for 25 øre incl. morgenbitter, i selve kroen var der 3 værelser,**

**Smedie indtil 1946, fra 1887 til det nuværende blev bygget i 1990 var et lavloftet og stråtækte stuehus, tidligere kombineret krostue og købmandsforretning, op til midt i 50-erne boede 3 familier, mod nord landmanden, i midten smeden, senere landmanden søn, og mod syd købmanden. Krodrift/spiritusbevilling ophørte omkring 1914. Herefter Købmandsbutik indtil 1969, de sidste år suppleret med benzintank og ishus. Her er der er købt mange ”Jetis” for 25 ører.....**

#### 4. indlæg, Løvelbro bro.

Som tidligere sagt, står vi nu på et sted der har været trafikknudepunkt for nord-syd trafikken op gennem Jylland. Hvornår det første broanlæg kom vides ikke, men et udsagn nævner, at anlæggelse af Ålborg omkring år 950 kan være medvirkende til en øget trafik og derfor behov for bedre veje og broer. Så måske har der været et broanlæg fra ca. år 1000.

Hvorfor hedder det Løvel bro, Løvel ligger 5 km mod syd? Der er andre byer/stednavne tættere på som stedet mere naturligt kunne opkaldes efter. Men disse stednavne er opstået senere end Løvel, Åstrup omkring år 1028 og Pederstrup omkring år 1090. Bjerregrav antagelig tilsvarende eller måske endnu senere. Et broanlæg skulle således have et navn, og det nærmestliggende, Løvel Bro.

Men vi ved, der har været en af landets ældste broer, måske den første af sin art (buebro), Himmerbroen senere Løvel bro. Fra middelalderen, 1200-tallet, 14 m lang bro på 2 strømpiller med et midtergennemløb på 3,5 m, og 2 sideløb på 2,75 m, den sydligste strømpille bevaret, anlagt en ca. 100 m lang dæmning til fastlandet. Bygget af kvadersten som dem vi kender fra kirkebyggeri, derfor kaldte de lokale også stenene for kirkesten.

D. 1. juli 1925 fandt man en i forbindelse med reparationsarbejde af den daværende bro på samme sted en buersten med en indskrift hvoraf kan tydes, at broen er bygget af en Kong Erik, der har været mange kong Erik-er, Erik Plovpenning, Erik Mendved og Erik Klipping er de jeg har stødt på som værende mulig bygherre. Stenen opbevares på museet i Viborg. I 1936 byggede man en ny bro hvor den nuværende er og forlagde vejen. Da blev der fundet yderligere rester af middelalderbroen, den seneste udgravning er foretaget i 1993, hvor de fundne steder blev opstillet.

Hvor langt op i tiden middelalderen broen har været benyttet ved jeg ikke. Broen er spået ødelagt i den senere middelalder, dårlig vedligeholdelse, ødelæggelse eller voldsomt tømbrud er spåede årsager. Broen er efterfulgt af træbroer. I 1600-tallet er de daværende træbroer bygget om et par gange p.g.a. ødelæggelser under krige. Der har givetvis været tale om flere broer da åen havde flere løb (3). I 1894 blev den daværende bro bygget om. De kvadersten der var, blev solgt til entreprenør Klinge i Viborg til et byggeri i Jernbanegade hvor stenene er brugt til sokkel-vognmand der benyttede dem til et større byggeri. I stedet blev der til brobygningen anvendt tilhuggede kampesten. Om det er den bro der har holdt til 1936 ved jeg ikke, men den var svag til sidst med maks. belastning på 3,5 t.